

NATIONALMUSEETS ETNOLOGISKE UNDERSØGELSER I GRØNLAND

Af museumsinspektør *C. L. Vebæk*

Den moderne civilisation på godt og ondt har for alvor holdt sit indtog i Grønland. Med ekspresfart sker der i disse år dybtgående ændringer i det grønlandske folks åndelige og materielle tilværelse. Den oprindelige på sælfangst baserede kultur erstattes af en ny, hvis økonomiske grundlag er fiskeri og – i Sydvestgrønland – fårehold. Samtidig med, at det gamle erhverv og dets metoder fortrænges, forsvinder gamle sæder og skikke. Her skal ikke diskuteres, hvorvidt alt dette er godt eller mindre godt, ej heller om tempoet i udviklingen er for voldsomt, passende eller endda for langsomt – her skal den nævnte udvikling blot fastslåes som et faktum. Denne konstatering er af betydning for kulturforskningen. Nationalmuseet, hvis virke omfatter studiet af alle verdens kulturer, og ikke mindst de grønlandske, har erkendt, at der her trænger sig en opgave på, der må løses – og løses hurtigt. Det er vigtigt, at der, medens det endnu er tid, indsamles så mange og så nøjagtige oplysninger som muligt om alle væsentlige sider af det Grønland, der nu er ved at forsvinde. Ganske vist har danske etnografer og andre forskere – først og fremmest *Knud Rasmussen* – tidligere indsamlet en lang og overordentlig værdifuld række fortællinger, sange, sagn og rent konkrete oplysninger om svundne tiders Grønland, og der findes i Nationalmuseet omfattende, ja næsten fuldstændige samlinger fra alle kulturer og alle perioder i Grønlands historie og forhistorie; men alligevel er der overmåde meget, man gerne yderligere skulle have oplyst, fortrinsvis vedrørende Vestgrønland.

I årene umiddelbart efter den sidste krig planlagde lederen af Nationalmuseets etnografiske samling, overinspektør, *dr. phil. K. Birket-Smith*, en etnologisk undersøgelse af Grønland. Arbejdet skulle koncentreres om Vestgrønland, dels fordi denne del af Grønland kulturelt var dårligere belyst end østkysten og Thule distriktet, dels fordi det store skred i udviklingen fortrinsvis sætter ind her. Det var hensigten at henvende sig til så vidt muligt alle vestgrønlandere i de ældre aldersklasser, d. v. s. fra ca. 60 år og opefter, og at opfordre disse til at give så udførlige og nøjagtige besvarelser som muligt af de mange spørgsmål, det var af interesse at få oplyst. Til brug herfor udarbejdede *dr. Birket-Smith* i samarbejde med *prof. Erik Holtved* nogle etnologiske spørgelister, der

Fra arbejdet i Marken. Magister Leif Vebæk og frue i samtale med grønlandske fangerkoner foran deres hus på den lille, nu nedlagte boplads Nuarkornanaq, i Julianehåb distrikt.

Foto: Harder Jensen

blev oversat til grønlandsk og trykt i hefteform. Der blev ialt udgivet 13 hefter, hvoraf hvert omfatter et eller flere områder af den gamle grønlandske kultur. Der er således særlige hefter omhandlende skindberedning og remme, rensjagt, isfangst, fangstdeling, fiskeri, mærkelige væsener i naturen m. m., kajakfangst, fuglefangst, slædekørsel, fangstrejser, telte, konebåde og kajaker, lege og legetøj. Oprindeligt var det hensigten, at disse spørgelister skulle udsendes til grønlænderne, og at de pågældende selv skriftligt skulle søge at besvare dem. Imidlertid blev man klar over, at det ville være bedre, hvis materialet kunne indsamles direkte, gennem personlig kontakt mellem grønlænderne og en eller flere af Nationalmuseets medarbejdere, ved berejsning af landet. Det blev da overdraget den, der skriver disse linier, sammen med min kone, Måliarak, at påbegynde og gennemføre så meget som muligt af dette arbejde under et flerårigt grønlandsophold. Denne virksomhed kom til at strække sig over tre vintre, fra og med vinteren 1948/49 til og med vinteren 1950/51, idet somrene før, mellem og efter blev anvendt til topografiske og arkæologiske undersøgelser i Nordbobygderne (se herom »Grønland«, hefte 5-6 og 8).

Resultatet af vort etnologiske arbejde blev indsamling af ca. 450 besvarelser af de forskellige spørgelister. Af disse besvarelser var de 250 bragt til veje ved direkte udspørgen, medens resten var skriftlige besvarelser fra meddelerne selv, som oftest ved velvillig hjælp af præster, kateketer og andre skriftkyndige – det er jo kun de færreste af den ældste generation grønlandere, der behersker det vanskelige grønlandske skriftsprog. Til dette materiale kommer et halvt hundrede af de såkaldte snorefigurer – hvorom nedenfor – samt optagelser af tale, sang og musik på en trådoptager, ialt 11 spoler, der senere, for de væsentlige deles vedkommende, er overført til ca. 70 grammofonplader. Det indsamlede stof dækker alle distrikter i Vestgrønland, bortset fra Holsteinsborg, men det er dog kun nogenlunde fyldestgørende for de distrikter, hvor vi havde fast station de tre vintre: Julianehåb og Godthåb i Sydgrønland, og Ritenbenk (Godhavn) i Nordgrønland. Enkelte af de huller, der således blev i materialet, er det senere lykkedes at få udfyldt gennem magister *Jørgen Meldgaards* arbejde; men desværre er det ikke meget, Nationalmuseet har nået på dette felt i de senere år, da andre presserende arbejdsopgaver i Grønland har trængt sig på. Men mere er planlagt til de nærmest kommende år.

Arbejdet i marken med indsamling af oplysninger har været meget interessant, men også tit besværligt. Ved overvintringsstederne har vi dels opsøgt de gamle fangere og fangerkoner rundt om i huse og hytter, eller vi har haft besøg af meddeleren og i vor stue gennemgået listerne spørgsmål for spørgsmål. Men en hel del af materialet er hentet på rejser med motorbåd og hundeslæde, til udsteder og bopladser. På en del af disse rejser, og til dels under overvintringen ved Godhavn, medvirkede de lokale præster, lærere, kateketer, udstedsbestyrere og andre interesserede og hjælpsomme grønlandere som tolke. Som oftest viste de grønlandere, vi udspurgte, interesse for vort arbejde og anstrengte sig for at give så nøjagtige oplysninger som muligt. Dette ses ikke mindst af de skriftlige besvarelser, der er indkommet. Men i mange tilfælde har det knebet med at få helt koncise og navnlig tilstrækkelig udtømmende oplysninger. De spørgsmål, der kunne besvares med et ja eller et nej, er det gået bedst med; men så snart der blev spurgt om f.eks. en udførlig redegørelse for fremstillingen af det eller det redskab, eller for denne eller hin fangstmetode, eller hvis der blev spurgt om, hvorfor dette redskab blev foretrukket for hint, har man som oftest meldt pas. Her er det klart, at den direkte udspørgen giver de bedste muligheder for et tilfredsstillende resultat.

Og hvad kan der så siges om resultatet af de etnologiske undersøgelser? Materialet er ikke bearbejdet endnu – indsamlingen af stof er jo heller ikke afsluttet – men forskellige interessante enkeltheder kan der dog nok redegøres for her. Indenfor et så væsentligt felt som skindberedning har vi en lang række virkelig fyldige besvarelser, hvor de forskellige, ofte temmelig omstændelige processer ved behandlingen af de mange forskellige slags skind er nøje belyst, lige som vi har fået en hel del at vide om de forskellige slags

Foto: L. Vebæk

Der lyttes til trådoptagelserne.

Fangeren Edward Sakariassen, Narssaq i Julianehåb distrikt, har fortalt om fangstliv og hører nu sin egen stemme.

redskaber, man har anvendt hertil. Her – som for alle de andre spørgsmålsområders vedkommende – er der skaffet oplysninger om forskelligheder fra sted til sted, og talrige grønlandske dialektbetegnelser for redskaber og metoder er optegnet. Spørgelsten om isfangst har givet gode besvarelser vedrørende fangstmetoderne, både for Nordgrønland, hvor den egentlige isfangst – fra fast is – forekommer, og for Sydgrønland, særlig Julianehåbs distrikt, hvor den særlige Qagssimagssut-fangst drives. Nogle af de vanskeligste spørgsmål vedrører fangstdeling, denne specielle grønlandske (og eskimoiske) foreteelse, der har sit udspring i det oprindelige arktiske fangersamfunds sociale struk-

tur, og som i hovedsagen går ud på, at hvert fangstdyr, der nedlægges, fordeles til alle eller nogle på bopladsen, efter ganske bestemte, ofte yderst indviklede regler, der er forskellige fra dyreart til dyreart og fra sted til sted. Disse regler hører til det, der raskt forsvinder med det gamle Grønland. Spørgelsten om fiskeri har givet mange interessante besvarelser, væsentlig vedrørende laksefiskeriet, med de særprægede fangstredskaber og fangstmetoder. Det kan her nævnes, at vi har fået en særlig redegørelse for det specielle skællaksfiskeri ved Kapisigdlit i Godthåbsfjorden, med benyttelse af stenruser (pudtlatit) og stendæmninger (saputit), og af de højest ejendommelige dobbelte lakseharpuner, der endnu af enkelte gamle anvendes i elven, der udmunder i Tunugdliarfikfjordens Qingua. Et par af disse harpuner, med den lange stage, blev erhvervet til Nationalmuseet, der ikke tidligere havde sådanne fra Sydgrønland. En af de spørgelister, der har givet de mest levende, individuelt prægede besvarelser, er den, der handler om mærkelige væsener, fabeldyr, fjeldgængere (qivitût), åndemanere (angákût), offersteder o.m.a. Det er et væld af mærkelige ting, der her er oplyst. Det meste af alt dette er ved at forsvinde og kendes nu kun af de ældste og fortrinsvis på de mindste pladser, så det er i sidste øjeblik, dette stof bliver sikret mod forglemmelse.

Et centralt element indenfor den gamle fangstkultur er kajakken og dens anvendelse. Det er tit blevet fremhævet, men det kan roligt gøres igen, at den grønlandske kajak i sin bedste udførelse er simpelthen fuldendt. Der ligger mange århundreders udvikling bag det lille, lette, elegante fartøj. Medens konebåden praktisk talt er borte på vestkysten og har været det op mod en snes år – vi havde lejlighed til at se de vist nok to sidste, ved den lille boplads Utorqarmiut, nær Godthåb – så stiller det sig noget anderledes med kajakken. Den findes endnu i nogenlunde mængde, men den går hurtigt tilbage i tal, og allerede længe har det mange steder været så som så med kvaliteten. Et almindeligt træk er det, at betrækket nu på de fleste pladser er sejldug, i stedet for det oprindelige af sælskind; man kan simpelthen ikke skaffe de nødvendige skind. Såvel i konebåden som i kajakken har hver lille del, hver spante, tværtræ o.s.v. sit specielle navn, og sammensætningen af de enkelte led finder sted i en ganske bestemt rækkefølge. Hele processen er ret indviklet, men vi har fået temmelig udførlige beskrivelser heraf. Spørgsmålene om kajakfangst har bl.a. drejet sig om de forskellige harpun typer og deres udbredelse. Ikke mindst på dette område spores den moderne udvikling; bøssen har allerede helt eller delvist fortrængt harpunredskaberne. Et redskab som blærespyddet har vi ikke set anvendt i de distrikter, vi har arbejdet i, og det specielle fuglespyd er nu sjældent og vil vel om få år være helt forsvundet.

Indenfor det gamle fangersamfund havde hver boplads sin særlige års-turnus, afhængig af de dyrearter, man fortrinsvis jagede der, og de steder, hvor fangsten og jagten på disse dyr foregik. En stor del af året var befolkningen på rejser rundt om i distriktet, ofte meget lange og langvarige rejser. Som nævnt handler en af vore spørgelister om disse

Foto: L. Vebæk

*Det gamle fangerægtepar,
Pernille og Klaus Wæver fra Godhavn – blandt de bedste bidragydere til Nationalmuseets etnologiske undersøgelser.*

fangstrejser. Der er gennem besvarelserne nået et ret nøje kendskab til årets turnus for en række pladsers vedkommende, og der er noteret navnene på et stort antal fangstpladser, der i dag ikke benyttes, og som allerede er gået mer eller mindre i glemmebogen. I forbindelse med denne spørgeliste er udspurgt om de telte og jordhytter, man boede i på fangstpladserne. De originale grønlandske skindtelte er forlængst en saga blott – nu bruges kun lærredstelte af europæisk facon. Samtidig med, at der er fremskaffet oplysning om indretningen af de oprindelige telte, har vi søgt at få fastslået tidspunktet for

overgangen til de moderne telte på de forskellige pladser. Det kan f.eks. nævnes, at det er blevet oplyst, at der endnu ved Kong Christian Xs besøg i Grønland i 1921 fandtes enkelte skindtelte i Godthåb distrikt, men at de sidste forsvandt få år derefter. Iøvrigt har vi ofte benyttet dette første kongebesøg i Grønland til nærmere at tidsfæstne de forskellige ændringer i kulturen, vi har ønsket oplyst. Medens de fleste gamle grønlændere har svært ved at angive tidsafstande og meget sjældent konkrete årstal, husker alle den store begivenhed, som kongens besøg var, og er i stand til at sætte andre begivenheder og foreteelser i relation hertil. En anden skelsættende begivenhed, vi har kunnet benytte på denne måde, er den herrnhutiske missions ophør i Grønland i året 1900.

Den vel nok mest fornøjelige spørgeliste, vi har arbejdet med, er den, der behandler lege og legetøj. En mængde morsomme og for kulturforskningen vigtige træk er her blevet oplyst. F.eks. har vi fået meget udførlige skildringer af flere forskellige former for ajagaq-spillet, og om det ældgamle tidsfordriv at lave snorefigurer har mange berettet, ligesom der i forbindelse hermed er lavet et halvt hundrede figurer, hvoraf flere er mærkelige og med besynderlige navne. Også sanglege har været inddraget i undersøgelserne. Særlig på dette felt havde vi glæde af trådoptageren. På dette apparat blev også indtalt en del viser og sange, gamle sagn, fortællinger om qivitut o. s. v., og der blev indspillet prøver på gammeldags grønlandsk dansemusik, på violin og harmonika.

Arbejdet med Vestgrønlands etnologiske undersøgelse er – som nævnt – ingenlunde afsluttet. Der står endnu en hel del tilbage at gøre. Det må og skal imidlertid ske hurtigt. I de sidste åringer er mange af de bedste meddelere gået bort, og i årene, der kommer, vil det stadig tynde ud i rækken af grønlændere, der ved besked om deres lands ældgamle kultur. Nationalmuseet fortsætter til sommer indsamlingsarbejdet i Holsteinsborg distrikt. Men udover museets fortsatte virke håber man på, ja henstiller direkte, at grønlændere såvel som danske i Grønland, der måtte være interesseret i at være med til at sikre det gamle Grønlands kultur mod forglemmelse, vil påtage sig arbejdet med at forsøge at få samlet nogle flere besvarelser, hvad enten disse besvarelser fremskaffes ved direkte udspørgen ud fra spørgelisterne, eller man kan få de gamle, der måtte være i stand dertil, til selv at svare. Spørgelister og det nødvendige papir kan rekvireres fra Nationalmuseets Etnografiske Samling, Ny Vestergade 10, K. Man vil være særlig interesseret i besvarelser fra distrikterne Frederikshåb, Sukkertoppen, Christianshåb, Jakobshavn og Upernavik, men da ingen af de øvrige distrikter er fuldstændig dækket, ser man gerne yderligere besvarelser derfra, særlig fra Julianehåb, for så vidt angår de spørgelister, der handler om fangstrejser konebåde, kajaker samt lege og legetøj, da disse lister endnu ikke var trykt, da de etnologiske undersøgelser begyndte i dette distrikt.